

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Säntti, Joonas

Title: En haluaisi olla se tyyppi, joka vertaa naisia aina naisiin

Year: 2019

Version: Published version

Copyright: © Säntti & Lukukeskus, 2019

Rights: In Copyright

Rights url: <http://rightsstatements.org/page/InC/1.0/?language=en>

Please cite the original version:

Säntti, J. (2019). En haluaisi olla se tyyppi, joka vertaa naisia aina naisiin. Kiiltomato, 14.7.2019.
<https://kiiltomato.net/en-haluaisi-olla-se-tyyppi-joka-vertaa-naisia-aina-naisiin/>

En haluaisi olla se tyyppi, joka vertaa naisia aina naisiin

Joonas Sääntti, 14.7.2019

Joonas Sääntti on Kiiltomadon luetuin kriitikko. Hän on kirjoittanut erityisesti naisten kirjoittamasta ja queer-aiheisesta kirjallisuudesta.

Kritiikkiä kirjoittaessaan on yhä vaikeampi unohtaa, millaisia poliittisia valintoja yksittäisiin sanavalintoihin voi lukea. Juuri nyt luen Zeldaa, siis **Fitzgeraldia**, yritän keksiä sanoja kuvaamaan selkokielisesti hänelle ominaista rytmiä ja novellien vaivhkaista omalaatuisuutta. Mihin aiemmin lukemaani suhteuttaisin tätä tyyliä? En haluaisi olla se tyyppi, joka vertaa naisia aina naisiin, mutta vielä vähemmän se, joka yhdistää kirjailijat näiden maineikkaampiin aviomiehiin.

Oletus kirjoittajan sukupuolesta tuntuisi ratkaisevasti jäsentävän sen havaitsemista mitä tekstissä *voi olla*.

Kritiikkejä selatessa voi edelleen tehdä seuraavan havainnon: on yleistä verrata naiskirjoittajaa naisiin, mieskirjoittajaa miehiin. Oletus kirjoittajan sukupuolesta tuntuisi ratkaisevasti jäsentävän sen havaitsemista mitä tekstissä *voi olla*. Tuleeko lyhyistä, iskevästä virkkeistä rakentuvan proosakielen sävyt helposti tulkittua kirjoittajan (oletetun) sukupuolen mukaan, esimerkiksi proosallis-maskuliinisenä tai lyyris-feminiinisenä? Tuntuu ilmeiseltä, että kritiikissäkin ennakkoluulot saattavat pitkälle määrittää lukutapahtuman luonteen: toisten kirjoittamien tekstien tunnemaailmaa syleillään ja niistä etsitään samastumisen paikkoja, kun toisia lähestytään pikemmin epäilystä käsin, kysymällä ideologiaa ja poisjättöjä. Hiljan keskuudestamme poistunut **Leevi Lehto** tekee esseessään hauskan avauksen pohtiessaan, miksi **L. Onervaa** osataan lähestyä vain naiskirjailijana, kun taas **Eino Leinon** runoudesta ei havaita feminiinisiä piirteitä (*Suloinen kuulla tuo kuitenkin oisi*, s. 83).

Jos kaikkea kysyy *eron* kautta ja *erosta* käsin, saa vastauksia, joissa ero korostuu. Mielestäni on hyvin tärkeää miettiä, mitä poliittinen sitoutuneisuus saattaa piilottaa näkyvistä, itse kunkin kohdalla. On pysähdyttävä katsomaan, mitä minä olen valmis näkemään – ihmisissä, teksteissä, tilanteissa. Feministinen agenda kaipaisi ehkä rinnalleen tietynlaista naiiviutta ja optimismia, varsinkin taidekritiikissä.

Kriitikoilta tavataan vaatia taustoittamista tradition kautta. Nykyään on ilmeistä, että yhtä, kaikkien jakamaa traditiota ei ole, joten lukemisvalinnoista tulee eri tavalla poliittisia. **Aura Sevón** esitti jo muutama vuosi sitten erinomaisen kysymyksen ihmetellessään kirjallisuuden ammattilaisten sukupuolittunutta asiantuntemusta: jos tuntee keskeiset miesmodernistit mutta naiset jäävät lukematta, onko kriitikko todella pätevä työssään? (*Nuoren Voiman Kritiikki XIII*, 2016.) Toisaalta olen huomannut, että hyvin yllättävät asiat tuntuvat kelpaavan ”uusiksi” myös silloin, kun naiskirjoittajan teosta ylistetään. Näin feministikin saattaa vahingossa antaa melko kapean käsityksen siitä mitä naiset ovat *jo* tehneet. Ehkäpä

suomenkielistä kirjallisuutta ei kannattaisi tarkastella omana pienoismaailmanaan, jonka kannalta kehujen perusteeksi kävisi, että nyt tästä kirjoitetaan viimein täälläkin.

Aloitin kriitikontyöni *Kiiltomadossa* 2008, ja lukemiseni oli jo pitkään ennen sitä kohdistunut enemmän naiskirjoittajien tuotantoon. Tämä perustui vähemmän strategiseen valintaan kuin taiteelliseen kiinnostukseen, ja kriitikon motivaatiot liittyvät mahdollisuuteen käsitellä teoksia paljon laajemmin kuin hyvän ja huonon, onnistuneen ja epäonnistuneen, näkökulmasta. Kriitikissä on mahdollista nostaa esille tarkempia havaintoja ja esseemäisempiä puheenvuoroja, kehittää keskustelua poetiikasta: mitä kaikkea kirjallisuus voisi olla ja mitä sen annetaan olla?

Haastaako teksti lukijaansa vai vaikuttaisiko sen tärkein tehtävä olevan täyttää ennalta määrätty aukko kohdeyleisön kirjahyllyssä?

Itselleni yksi tärkeimmistä liittyy kirjoitustyylin ja teosrakenteen, niin sanotun muodon pohdintaan. Ammattilukijoiden kannattaisi lähestyä tekstien politiikkaa esteettisesti ja toki myös toiseen suuntaan, valmiita esteettisiä kategorioita politisoiden. Liian usein proosan kerrontatekniikkaa ja sanankäytön tapaa tarkastellaan erillisenä siitä millaisia kysymyksiä teksti asettaa lukijoiden maailmankuvalle. Mielestäni kriitikon on uskallettava kysyä, millä tavoin poliittisena tekona esittäytyvä uutuuskirja pyrkii tuottamaan jotain uutta ja erilaista kirjallisena tekona. Haastaako teksti lukijaansa vai vaikuttaisiko sen tärkein tehtävä olevan täyttää ennalta määrätty aukko kohdeyleisön kirjahyllyssä? Myös feministinen kirjallisuus voi hienoimmillaan toimia uudelleen ajattelun ehdotuksena, ei pelkästään väittämisen ja vakuuttamisen välikappaleena.

Todisteet osoittavat, että kirjallisuuden vastaanotto on yleisesti edelleen sukupuolittunutta, ja joukossamme on itsensä vakavasti ottavia taiteenystäviä, jotka ovat onnistuneet olemaan lukematta naisten kirjoittamia kirjoja. Myös tutkimuskirjallisuudessa modernismista ja postmodernismista tehdään yleistyksiä hyvinkin kapean tekstijoukon pohjalta. Vaatimus lukutottumusten laajentamisesta on siis ilmeisen tärkeä ja kannatettava.

Silti myös korjausliikkeet voivat eksyä outoon ja vanhentuneeseen retoriikkaan, jossa neropuheen sukupuoliasetelmia yritetään uudistaa todistamalla, että kyllä nainenkin voi olla nero. Kaanonin kritiikki sekoittuu helposti tarpeeseen nostattaa ja hehkuttaa kirjailijoita *siksi että* he kuuluvat johonkin identiteettikategoriaan. Asenne on helppo yhdistää nykyisen kirjallisen julkisuuden tekijäkeskeisyyteen: tv- ja messujulkisuus, lehtihaastattelut sekä elämäkerrat, ainoa laajalti luettu tutkimuskirjallisuuden muoto, rummuttavat eletyn elämän ja kirjoittamisen kytköstä. Kirjailijalle olisi kuitenkin tärkeämpää tulla luetuksi kuin nerotelluksi. Ehkä teemme suurimman palveluksen naiskirjailijalle keskittymällä siihen, mitä hänen suurella työllä kirjoittamansa teoksen sivujen välissä on.

Olen hieman huolissani, että päädymme jakamaan käsitystä, jonka mukaan naiset *tarvitsisivat* vetoapua myös kritiikiltä. Siihen vuotaa nopeasti väärä oletuksia siitä, että erot vastaanotossa johtuisivat jostain muustakin kuin instituutioista ja konventioista. Eikö ongelma pikemmin vahvistu siitä, että naiskirjailija kokee tulleen suopeasti työtellyksi, riippumatta kriitikon sukupuolesta? En pystyisi perustelemaan itselleni sitä, että naisen kirjoittamaan kirjaan tulee suhtautua kannustavammin. Ajatus on loukkaava jokaista kohtaan, mutta eniten kirjailijaa kohtaan.

Itse innostuin opiskelijana ja tutkijana queer-teoriasta siksi, että se tarjosi lupauksen tarkastella sukupuolen esityksiä ja seksuaalisuutta mies/nainen-eroa laajemmin, ehkä jopa kyseenalaistaa tuota eroa. Kirjallisuushistoriaan tutustuminen tuotti ratkaisevan oivalluksen siitä, että vaikka normeja tosiaan piisaa, mitään ”normaalia” ei ole eikä ole koskaan ollutkaan. Tapamme jäsentää sukupuolta ja seksuaalisuutta voisivat olla hyvin erilaiset. Nykyhetkessä keskustelua kuitenkin hallitsee vaatimus itsensä paikantamisesta jo nimettyjen kategorioiden mukaan, koska ne vaikuttavat huolimatta siitä uskooko niihin vai ei. Välillä minusta tuntuu, että Zeitgeist on tällainen: Feministit, ja vain feministit, kirjoittavat feministisiä kirjoja, toisin sanoen niitä kirjoja jotka kiinnostavat feministejä. Muunsukupuoliset voivat kirjoittaa genderqueer-kirjoja, transsukupuoliset trans-kirjoja. Sen tiedon olemme perineet, että vasemmistolaiset kirjoittavat vasemmistolaisia ja oikeistolaiset oikeistolaisia kirjoja. Yhä vähemmän jää lukemisen vastuulle ja yllätyksien varaan.

Länsimaisen kaanonin ”kuolleita valkoisia miehiä” ei keskenään yhdistä juuri mikään.

Mikä oudointa, identiteettiä ja paikantunutta tietoa korostavat näkökulmat tuntuvat ehdottavan, että kirjoittaminen ja lukeminen tekevät meistä enemmän sitä mitä jo olemme. Ajatus kirjallisuudesta juuri paikantumisesta vapaana tilana, lukemisesta itsensä hukkaamisen mahdollisuutena, on alkanut vaikuttaa sokealta, tai pahempaa, puhtaalta etuoikeudelta.

Itsensä paikantamisen politiikka on lähtökohtaisesti tärkeä teko, mutta käytännössä siihen eksyvät liian automaattisesti toistenkin puolesta tehdyt paikannukset, pelkistämisen väkivalta. Kun näitä kieltämättä houkuttelevia jakolinjoja sitten siirretään kirjallisuuspuheeseen, unohdetaan ne erot, joiden muistaminen vaatisi argumentin hienovaraistamista. Esimerkiksi länsimaisen kaanonin ”kuolleita valkoisia miehiä” ei keskenään yhdistä juuri mikään, ei varsinkaan eletty kokemus sukupuolesta tai etnisyydestä, miten tahansa nuo käsitteet sitten niiden nykymerkityksiä edeltävään historiaan luetaan. Hekin ovat heterogeeninen joukko tekijöitä hyvin sotkuisista taustoista, ja ajattelisin, että tehtävämme on muistuttaa tästä sotkuisuudesta yhtenä arvona. En usko erilliseen naiskirjallisuuteen ja mieskirjallisuuteen, enkä siihen että tapamme havaita, kielentää ja tulkita ilmiöitä olisi tuomittu noudattamaan sukupuolijakoja.

Tämän toteaminen ei kiellä nykyhetken tasa-arvo-ongelmia tai naiskirjailijoihin kohdistunutta väheksyntää historiallisina tosiasioina. Haluaisin vain kaikella kunnioituksella ehdottaa, että emme korjaisi vääryyksiä keksimällä uusia. Vallitsevia sukupuoleen perustuvia epäreiluuksia voi purkaa rakentamatta niiden tilalle lisää keinotekoisia nais/mies-jakoja tai tekemättä kasvatuksen tuottamista vääristymistä olemuksia.

Otan esimerkin, joka on toivottavasti sopivan kompleksinen. **Maria Matinmikon** *Kolkan* kolmannessa luvussa reporterit tekee havaintoja maailmasta, joka on nykyhetkeen nähden fantastinen ja vieraannutettu, mutta muutamilta osiltaan kovin tutun kuuloinen: ”*Tuolla kulkee hyväosainen valkoinen mies joka ei tiedä ettei ole kohdannut merkittäviä esteitä elämässään. Hän ei tiedä, mitä tarkoittaa, ettei saa ääntään kuuluviin, ettei ole edes äänioikeutta, ettei omista passia, jolla voi matkustaa mihin vain, ettei ole ollut varaa ja mahdollisuutta koulutukseen, ettei tule kunnioitetuksi ja vakavasti otetuksi, ettei vierasperäisen nimen vuoksi saa vuokra-asuntoa tai työtä.*” (83.)

Millaista narsistista tyydytystä voi saada siitä, että kuvittelee toisen, joka ei edes tiedä ettei tiedä?

Kaikki näistä tuskin ovat asioita, joista nykyhetken valkoisella hyväosaisella naisella on runsaasti kokemusta. Toisaalta, onko äännettömyyden tai sivuutetuksi tulemisen kokemuksia täysin mahdoton kuvitella keskiluokkaisen valkoisen miehen elämään? Matinmikon kokeellisen romaanin kertovat äänet ja henkilöt ovat monitulkintaisesti asemoituja, ja tämäkin tilanne on jo pohjustettu tietoisena tyypittelynä. Kohtaa ei siis ole tarkoitus lukea suorana kirjailijan ajatusten jäsentämisenä enkä ole esittämässä kritiikkiä tekijän suuntaan. Jo muodollaan kirja välittää tunteen siitä, että kielen avulla voi myös hämärtää, toisin sanoen tehdä koettavaksi se mitä ei voi tietää. Runokielisyyden keskeyttävät suorasanaisemmat tiivistykset muistuttavat usein juuri tästä: ”älä kuvittele ettei epämääräisyys olisi yhtä tärkeää kuin selkeys” (26).

Voi silti olla kiinnostavaa katsoa, mitä yksittäinen tekstijakso voi tehdä näkyväksi yleisistä puhetavoista, kielen avulla tehdyistä paikantamisen eleistä. Mietin, miten helposti vastakkainasettelut luonnollistuvat poliittisessa retoriikassa, ja miten vähän toisen tuntemattomuudelle annetaan tilaa. Minkä todella sallitaan olla epämääräistä ja monihahmotteista? Onko esimerkiksi valkoista itsekritiikkiä helpompi esittää antamalla syyllisyydelle miehen kasvot ja olemus? Millaista narsistista tyydytystä voi saada siitä, että kuvittelee toisen, joka ei edes tiedä ettei tiedä?

Jos kysymystä laajentaa, voisiko olla niin, että helposti paikalle kutsuttava ”setämiehen” kategoria on toisinaan kätevä apuväline paeta omien valta-asemien kohtaamista? Helppoja yksinkertaistuksia on itse kunkin vaikea paeta, koska niiden varaan identiteettejä perustetaan. Minunkin lie helpompaa tuohtua toisten oletetusta kulttuurisokeudesta kuin muistaa, miten heikosti olen tutustunut vaikkapa afrikkalaiseen ja aasialaiseen kirjallisuuteen. Onneksi tätä puutetta ehti vielä korjaamaan.

Jos saisin jotain ehdottaa tähän kesäiseen hetkeen: enemmän lukemista, vähemmän olettamista.

Joonas Säntti

Kirjoittaja on Jyväskylässä asuva kirjallisuudentutkija ja kriitikko.